

Poglavja iz financiranja (staro)loške prafare

Izvleček

Prispevek ni namenjen tehtanju dohodkov staroloških župnikov in drugih klerikov prafare v preteklih stoletjih. Navedeni so le nekateri primeri financiranja in pridobivanje lastnega premoženja in lastnega imenja (gospodstva). Nepregledani so ostali farni cerkveni urbarji, tudi podružnični, kjer bi našli podatke še za druge vede. Prof. France Stele je npr. našel pri Sv. Filipu in Jakobu v Hribih (Valterski Vrh) zapisanega in posredno datiranega znanega freskanta Jerneja iz Loke. Župnija in župnišče sta imela v vseh časih znaten proračun za družbeni položaj, lastno »obratovanje«, predvidljive in nepredvidljive stroške za amortizacijo stavb in cerkve, cerkvene shode, obiske, popotnike, romarje (danes turisti), vagabunde (danes klošarji), berače (Karitas in RK) in »šnopclarje« itd. Podružnice so zidali in vzdrževali pobožni podložniki. Pri tem pregledovanju sem odkril več vprašanj kot odgovorov.

Ključne besede: cerkveni kmetje, ustanove in beneficiji, mašni štipendiji, status duhovnikov, izredni dohodki, cerkveni kapitali.

Auszug

Die Finanzierung der Urgemeinde (Stara) Loka – einige Kapitel

Dieser Beitrag soll nicht über die Einkünfte der Pfarrer und anderen Kleriker in Stara loka durch die Jahrhunderte urteilen. Es werden einige Beispiele der Finanzierungen und Einnahmen vom Eigentum und Besitz aufgeführt. Die Gemeindeurbarien, auch die der Filialkirchen, in denen auch Daten für andere Wissenschaften sind, bleiben ungeprüft. Die Pfarrgemeinde und das Pfarrhaus hatten ein großes Budget für ihr Gesellschaftsstatus, die Betriebskosten, die vorhersehbare und unvorhersehbare Ausgaben, die Amortisation der Gebäude, Kirchentreffen, Besuche, Pilger, Vagabunden, Bettler usw.

Schlüsselwörter: kirchliche Bauern, Institutionen und Benefizien, Messestipendien, Priesterstatus, außerordentliche Einnahmen, Kirchenkapital.

Starološka graščina in župnijska cerkev sv. Jurija na bakrorezu iz Valvasorjeve
Slave vojvodine Kranjske, 1689.

Za lažje razumevanje pogledjmo nekaj osnovnih podatkov o loški prafari. Obsegala je mesto in na začetku verjetno celotno Loško gospostvo. Sedež prafare je bil v Stari Loki. V Loki so kmalu ustanovili vikariat, ki na začetku ni imel svojega teritorija, počasi pa si je pridobil podružnice v Loškem hribovju proti Poljanski dolini. Takšna je bila razdelitev prafare do leta 1804, ko so z malo zamude jožefinske reforme izpeljali tudi v Loki. Nastali sta dve župniji, starološka in mestna župnija v Loki. Obe sta si razdelili tudi podružnice, tako kot so bile med faro in vikariatom v Loki razdeljene že prej. Loki so pripadle še soseske Suha, Lipica in Trata.

Kot prvo omembo prafare zgodovinopisje navaja letnico 1074, ko sta se oglejski patriarh Sigehard in freisinški škof Ellenhard dogovorila glede desetine freisinških posesti na Kranjskem. Desetina je bila cerkveni dohodek, škof ga je moral odstopiti patriarhu. Dogovorila sta se, da škof patriarhu prepusti celotno desetino od vseh freisinških posesti na Kranjskem in mu izroči dve slovenski kmetiji s pripadajočimi pravicami, ki ju je škof imel pod svojim dvorom v Loki, ter še 10 slovenskih kmetij na Vinjem Vrhu, prav tako skupaj z vsemi pritiklinami in nesvobodnimi ljudmi. Patriarh in škof sta se domenila, da bo škof pri omenjenih kmetijah na Vinjem Vrhu na svoje stroške dal zgraditi cerkev, kjer bo patriarh zahteval. Prav tako bo škof zgradil še kakšno cerkev ali dve na svoji zemlji.

Potem je zapisano o duhovnikih po loških cerkvah, ki jih bo nastavljal patriarh in bodo njemu odgovorni.¹ O ustanovitvi prafare se posebej nista pogovarjala. Omenjena ni nobena konkretna cerkvena stavba ali institucija. Zagotovo pa gre

1 Höfler, Listina iz leta 1074, str. 27; Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 76.

Votivna slika Stare Loke ob požaru 30. maja 1782. Zada levo sta stara župnijska cerkev in župnišče, spredaj staroeloški grad; olje na platnu. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

pri teh dogovorih tudi že za cerkev sv. Jurija v Stari Loki, ki jo je škof postavil na majhen grič, podobno kot v Freisingu, in tudi posvetil sv. Juriju. V Stari Loki si moramo predstavljati, da je bil hrib s cerkvijo samostojen in je bil na severu za poznejše cerkvene potrebe zasut in izravnal z okolico, proti vzhodu in jugu pa povečan z nasutjem in s podpornimi zidovi. Gotovo je (cerkvena uprava) prafara obstajala že vsaj 100 let prej in so leta 1074 urejali le desetinske in druge premoženjske zadeve. Blaznik je listino iz leta 1074 razumel drugače: »Tako je 1074 oglejski patriarh prepustil freisinškemu škofu Ellenhardu, kot zemljiškemu gospodu, desetino na njegovih posestvih v kranjski grofiji pod pogojem, da mu je le-ta dal v last na tleh loškega gospostva dve kmetiji in vso desetino od štirih ondotnih zemljišč ter deset hub in razne druge dohodke na freisinški dolenski posesti.«² O zgodnejši ureditvi župnije so mnjenja vsi pisci: Blaznik, Dolinar, Höfler in za njimi še drugi.³ Škoda je, da še niso odkrili ustanovne letnice, za katero vsi domnevajo, da mora biti iz časa prvih škofovih darovnic leta 973. Blaznik je v svoji razlagi o desetini nekoliko prehiteval. Desetina je polagoma res prehajala nazaj v last pražupnije oziroma škofa. V kakšnem razmerju jo je škof pridobival ni popolnoma jasno. V uporabi so bili različni sistemi.⁴ Po letu 1141 si je škof pri

2 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 76. Isto interpretacijo je uporabil tudi v *Agrarni zgodovini I.*, str. 258.

3 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 74.

4 Maček, *Na zemlji domači*, str. 174–180; Vilfan, *Desetina*, geslo v *Enciklopediji Slovenije* 2, str. 239. Glej tudi *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev*, II. zvezek, str. 251, 258, stvarni register passim. V stoletjih je desetina prehajala v posvetne roke plemstva in meščanov in se drobila na še manjše dele. V premoženjsko pravnem prometu je bila do konca fevdalizma leta 1848.

papežu Inocencu II. izposloval patronat nad podložniki. Prafara je obsegala le ozemlje prve darovnice. Zaradi postopnega pridobivanja posesti so v pražupnijo Loka posegle še fara svetega Štefana v Sori, prvič omenjena 1292 oziroma 1296.⁵ Župniji v Sori so pripadle vasi Pungert, Gosteče in Osolnik. Gosteče in Pungert je škof kot zemljišči dokupil šele med leti 1193 in 1215.⁶ V župniji Sora sta še danes. Zakaj ni vasi pridružil loški fari, če je ozemlje dokupil? Prav ta vzhodna meja freisinškega ozemlja se mi zdi kljub novim raziskavam Cafute, Šilca in Štiha še vedno odprta.⁷ Zato sem se zadržal tudi pri tem problemu.

Blaznik za župnijo Sora domneva, da je tudi mnogo starejša kot kažejo prve omembe. Prvo vzhodno mejo freisinškega gospostva bi postavil kar na Osolnik in Hom, potem na zadnji del potoka Ločnica, Bosisen in Stresn (stresen – prod) prod (prej Stresov brod).⁸ Bosisnu bi odgovarjala lega sedanje farne cerkve v Sori. Na severozahodu je v gospostvo od leta 1163 segala tudi fara Šmartin.⁹ Ugotavljanje podružnic iz citatov mejnih listin in prvih urbarjev je včasih negotovo in nehvaležno delo. Brez dvoma je bila prva loška podružnica sv. Andreja na Gostečah in ne sv. Andreja na Koncu. V Loki je najstarejši podatek o cerkvi sv. Jakoba v mestu iz leta 1271. Loškega vikarja omenjajo leta 1262.¹⁰ Kapela na gradu je navedena leta 1315. Iz leta 1337 so podatki o kapeli in oltarju sv. Lovrenca v kostnici v Stari Loki.¹¹ Za obvladanje obeh dolin se omenja vikariat v Poljanah 1296, župnija 1417. Leta 1346 se omenja vikariat v Selcih, župnija 1454, v Žireh leta 1384.¹² Že pred ustanovitvijo novih župnij so hitro nastajale številne podružnice, ki jih sledimo že po urbarju iz leta 1291. Ena najstarejših je že omenjena cerkev sv. Andreja na

5 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 73, 76.

6 Blaznik, *Gospostvo*, str. 73; Šilc, Plemiči iz Sore ..., str. 93.

7 Štih, O prvih prejemnikih kraljeve zemlje na Kranjskem, LR 60/2013; Šilc, Plemiči iz Sore ..., LR 60/2013; Cafuta, Lokacija gradu »Bosisen« in plitvine na reki Sori, LR 58/2011. Razlago Stresen prod (brod) navaja že Schönleben in jo povzema Koblar v *Zgodovini Sorske fare*, str. 5. Blaznikov Stresov brod izhaja iz Schumijeve interpretacije listine. Prehod Stresov prod je bil naravnani čez vodo na Jeprco/Herberge – prenočišče (jerperge) s cerkvijo sv. Miklavža, zavetnika popotnikov, in na staro rimsko cesto proti Kranju ali Loki. Prehod je bil v rabi še v 18. stoletju, ko je leta 1762 utonil sorski kaplan Josip Anton Muschel, ki se je vračal iz Smlednika, ko je pri Zgornji Senici s konjem in vozom zapeljal v vodo in utonil. (Koblar, *Zgodovina* ..., str. 83). Podoben prehod je bil po plitvinah pod Godešičem, kjer je tudi cerkev sv. Miklavža. Meandri in luže so še dobro vidni na vojaški karti iz 18. stoletja. Zadnji prehod je bil v Sovodnju v Loki, kjer je lastnik puštalski graščak Volkensperg po občinskem policaju dajal v najem »puštalski brod«.

8 Zanimiv bi bil terenski ogled teh lokacij zgodovinarjev (Štih, Šilc, Cafuta) in drugih interesentov.

9 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 74.

10 Kakšen status je imel takrat do starološkega župnika, ni znano, v poznejšem času pa bolj podrejenega. Cerkev sv. Jakoba uradno štejejo za vikariat šele od leta 1532 in ji pripišejo podružnice do Loga. Zadnja je Sv. Filip in Jakob v Hribih, na Valterskem Vrh. Meja med Logom (fara (Stara) Loka) in Na Logu (fara Poljane) naj bi nastala po kugi v začetku 16. stoletja, ko si poljanski župnik ni upal požegnati grobove na njivi »Belava« v Brodeh, loški vikar pa je to storil kar čez Poljansko Soro (ustno izročilo Vodnikove mame).

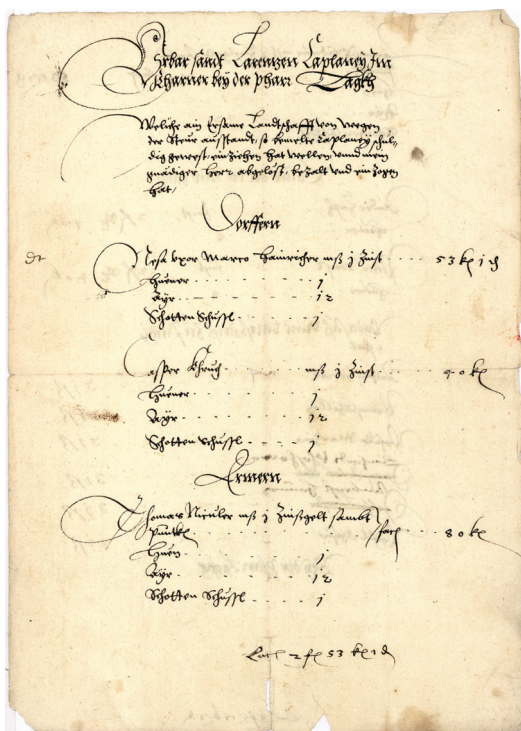
11 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 74–75.

12 Dolinar, Od pražupnije do jožefinskih reform, str. 36; Reven, *Cerkev na Slovenskem*.

Gostečah, ki že po zidavi in freskah kaže na romansko obdobje. Santonino je pod Staro Loko leta 1486 naštel še 20 podružnic.

Romanske zasnove podružnic za področje Sorškega polja, ki je danes v mreži kranjske enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine, je obdelala Nika Leben.¹³ Tudi adaptacije cerkve v Retečah in na Godešiču so pokazale na stare romanske zasnove.¹⁴ Določena datacija posameznih cerkva so tudi ohranjene freske.

Duhovščino so financirali z desetino na polju in v hlevu. Desetino so župniki prepuščali škofom, ta pa se je oddolžil v denarju. S tem sistemom je župniku verjetno odpadla marsikatera logistika. Od urbarja 1291 do urbarja 1318 je bilo gospodstvu odtujenih kar nekaj kmetij. V Suhem Dolu sta Koširjeva in Sedejeva kmetija pripadli loški prafari, Koconova kmetija pa že žirovski fari sv. Martina.¹⁵

Urbar kaplanije sv. Lovrenca v Stari Loki s popisom obveznosti njihovih podložnikov v Dorfarjah in Virmašah. (hrani: Bavarski državni arhiv München)

Renesančni nagrobnik graščaka Vilhelma Gotholda Raspa, umrlega leta 1562, v arkadnem hodniku starološkega gradu, (foto: Marijan Smerke)

- 13 Leben, Romanska cerkvena arhitektura na severnem obrobju loškega gospodstva, str. 41, 56.
- 14 Bertonsel, Pavli, Romanska apsida v podružnični cerkvi sv. Nikolaja na Godešiču, str. 155–160; ista, Nove najdbe v podružnični cerkvi sv. Nikolaja na Godešiču, str. 211–215; Štukl, Cerkev sv. Miklavža, str. 326–338; Štukl, *Gotsko slikarstvo : Poljanska dolina*, rokopis.
- 15 Košir, Povezava med rodovi v Suhem Dolu in na Žirovskem, str. 268; Leben-Seljak, Demšar, Žirovski in poljanski Suhi Dol, str. 143.

Nekaj cerkvene posesti je že vpisano v urbarju iz leta 1501.¹⁶ Še natančnejši so vpisi v urbarju iz leta 1560. Tu so pri kaplaniji sv. Lovrenca posebno vpisani vodstveni, cerkveni in duhovniški podložniki, kajžarji iz Puštala, vsi z minimalnimi dajatvami.

Na Schwarza je ostal spomin Črnega podložnika in podložnika Črne kapele, vse v cerkvenih rokah.¹⁷ Na odtujeno posest posvetnim gospodom kažejo domača imena. Pri Sv. Andreju je bila posest starološke graščine in še ob koncu fevdalizma Strahlova posest, takrat samo še dve bajti v Rošpovš, imenovanih po staroloških Raspih.¹⁸ Na Obrše (Oberhuber) k Sv. Barbari se je ob prodaji luteranskih hiš v Loki skril luteranski kolovodja Jožef Oberhueber.¹⁹

Cerkev si je postopoma izgrajevala svoje gospodstvo sredi škofovega gospodstva. Del dohodkov vikariatov oziroma na novoustanovljenih župnij se je še vedno stekal k materi fari. Širjenje župnijske mreže je prizadevalo dohodke loške prafare. Drugi dohodki cerkve pa so bili t. i. štolnina (mašna intencija), maša za določen namen, pristojbine za opravljene obrede.

O teh dohodkih nekoliko kasneje.

Župniki so imeli pogosto še druge službe, upravne in cerkvene, tudi izven Loke in Kranjske, v Freisingu, na Koroškem itd. in sploh niso bivali na Fari. Borili so se za dobro plačane častne naslove.²⁰ Leta 1352 je papež Klement IV. utelesil, inkorporiral Faro in nove vikariate oziroma poznejše župnije freisinški škofijski menzi z vsem premoženjem in dohodki. Škof se je obvezal, da bo za duhovnika rezerviral stalen dohodek (kongruo), da bo ta dostojno shajal in lahko odplačeval vse obveznosti, tudi do posvetne deželne oblasti.²¹ Za leto 1357 vemo, da je župnik ob sv. Martinu prejel iz loške kašče 40 modijev župnijske mere pšenice, 40 rži, 47 prosa, 44 ovsa, 50 piščet, 50 povesmov lanu in ob sv. Juriju 50 jagnjet. Pravice beneficijev se niso spremenile in so ostale po namerah ustanovnikov. Torej je bilo tega leta že nekaj beneficijev.²² Mogoče so se župniki počutili pri financiranju od škofa negotove, zato so še sami pridobivali podložnike, imenja, gospodstvo. Škof Bertold je leta 1389 z obvezo vsakdanje maše za škofo podaril župnijski cerkvi hubo v Stari Loki, Veštru in Crngrobu.²³ Do leta 1848 se je ta posest ohranila pri imetju župnišča, in sicer je šlo verjetno za Jergovcev grunt v Veštru in Markovo hubo v Crngrobu. Težko bi lokalizirali, katera je bila starološka

16 Blaznik, *Urbarji freisinške škofije*, str. 289.

17 Kos, *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*, št. 24r, 24u, 24v.

18 Štukl, *Po poti kulturne dediščine*, str. 77. Domačini izgovarjajo Strahl = Štrol, Rasp = Rošp.

19 Štukl, *Po poti kulturne dediščine*, str. 93; Šega, Golec, Münchenska zakladna najdba – škofjeloski slovenski razglas iz leta 1590, str. 181.

20 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospodstvo*, str. 76–77.

21 Kongrua: od gospodstva, pozneje države, določen dohodek duhovnikov, duhovniška plača.

22 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospodstvo*, str. 78. Župnijska mera (measure plebanatus), je bila žal manjša kot freisinški mernik. Verjetno je župnik hrano in živali prevzemal postopoma po letnih časih.

23 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospodstvo*, str. 105.

huba. K beneficiju v kostnici sv. Lovrenca na Fari (1337) se je poleg dveh hub na Laborah, ki sta bili že starejši v 16. stoletju pridružila še posest, 2 hub v Dorfarjah, 2 v Virmašah, 6 kajž v Puštalu, mesnice v Škofji Loki in hiša v Karlovcu.²⁴ Tej posesti lahko delno sledimo. Posest na Laborah je verjetno prišla pod vas Podreča, kjer je imel poznejši beneficij sv. Trojice hubi na stari h. št. 21 in 31, polhubi na stari h. št. 24 in 30 ter novo hišo na št. 49. V Stražišču je ostala le hiša št. 62 z njivo za vasjo in hiša št. 78 z vrtom. Beneficijski naslovi so

Puštalska graščina na bakrorezu iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*, 1689.

se pozabljali, posest pa je ostajala v cerkveni lasti. S šestimi kajžami v Puštalu si je župnik verjetno le skromno pomagal, mogoče le za prehrano oddanih malih živali, sočivja in po storitvah, saj bajtarji v Puštalu niso imeli svoje zemlje za običajne pridelke. Puštalcu so lovili ribe, rake in žabe. Z žabami jim nagajajo še danes. Ta hrana pa je bila specialiteta tudi za klerike. Te hiše v Puštalu še stojijo. Bajte so bile: Šturm (Na Šturm), stara h. št. 39, Starman (Bodlč), stara h. št. 40, Medved, stara h. št. 41, Žnidar (Ribič), stara h. št. 42, Ažmanova hišca (Dolinsk), stara h. št. 43 in Martanc, stara h. št. 46. Domača imena Ribič, Medved, Žnidar kažejo v to smer.²⁵ Ne vemo, kako so puštalske bajte prišle v cerkveno obvezo. Glede na čas jih je mogoče poklonil lastnik puštalskega gospostva,²⁶ ki si je sam pridobil posest tudi v drugih vaseh, npr. na Godešiču: Korošec, h. št. 31, Jurca, h. št. 32. Največ posesti so si Puštalski pridobili v bivšem gospostvu Jeterbenk in po župnijah Šmartin,²⁷ Vodice, Smlednik in Sora.²⁸

Donosne mesnice ob Selških vratih so ostale do konca fevdalizma v cerkveni lasti. Vpisane so bile kar dvakrat, pri župnišču in pri cerkvi v Crngrobu. Beneficij zgodnje maše v mestu je prinašal dohodke od šestih hub v Dragi (Gaber, Lušina, Podvis, Čik, Žerovc, Godec). V Sori so imeli Podrepcovo in Kozinovo hubo, domec in mlin, Petačevo kajžo in novo hišo Pri Šoštarju, ki je nastala na Kozinovem svetu. Ne vemo, kdo je bil v tem primeru dobrotnik v prid loške fare. Mogoče je šlo za donacijo oglejskega patriarha, ki je bil v Sori svetni in cerkveni gospod.²⁹

24 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 242–243.

25 Puštalcu so bili znani ribiči in žabarji; z žabarji jim še vedno nagajajo.

26 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 81.

27 Šmartin – župnija sv. Martina, danes Stražišče pri Kranju.

28 *Gorenjske družine v 18. stoletju*, Ljubljana, 2016.

29 Koblar, *Zgodovina Sorske fare*, str. 17.

Poznogotski nagrobnik loškega meščana Volbenka Schwarza, umrlega po letu 1520. Ob njem pokojna žena Uršula in takrat še živeča žena Doroteja. (foto: Tina Arh)

hube, vsaka je v kaščo plačevala 39 soldov. Popolnoma neobremenjena posest pa je bila po ena huba v Stražišču, na Godešiču, v Žabnici, pri Sv. Duhu, šest domcev v Stari Loki in mlin na Studencu.³⁰ Vsa ta posest je bila ob koncu fevdalizma še vpisana v knjigi združenih zemljiščnih prebend v Škofji Loki (že v novi župniji). Sem so prišle, po delitvi župnije leta 1804, iz Schwarzeve donacije Kapeli sv. Trojice in beneficiju sv. Trojice. Schwarz je imel na Placu svojo hišo in Kapelo sv. Trojice s svojim beneficiatom. Danes je to enovita hiša Mestni trg št. 38.³² Hiša beneficija sv. Trojice je bila tudi hiša na Mestnem trgu, h. št. 4, Pri Papetu. Hiši je pripadalo še 2/3 hube.³³ Ob delitvi župnije je ta posest pripadla župniji v Loki.

Starološko cerkveno premoženje se je izdatno pomnožilo s smrtjo Volbenka Schwarza. O tem bogatem meščanu brez otrok je posebno razpravo napisal dr. Josip Žontar.³⁰ Domnevam, da je bil Schwarz pokristjanjen Jud. Priimki na imena barv, rož kažejo na to. Tudi v grbu ima rože. Ko bi lahko postal kranjski vicedom, je funkcijo odklonil, da se ne bi zameril domačim plemičem. Loko si je izbral za bivanje verjetno zato, da je bil v manj znanem mestu v cesarstvu, pod oblastjo škofa manj »viden«. Schwarz je bil splošno znan loški meščan. Deloval je na lokalni, deželni in cesarski ravni, in sicer kot mediator, advokat, škofov predstavnik ter računski preglednik v Loki, Ljubljani in pri cesarju. Sodeloval je s cesarjema Maksimiljanom I. in Friderikom III., predvsem pa s škofoma Sikstom in Filipom.

Leta 1517 je škof Filip Schwarzu za zvesto služenje daroval 2 hubi v Starem dvoru ter po eno hubo v Stari Loki in Hosti. Od teh štirih hub je bilo treba plačati v loško kaščo po 63 beneških soldov odvetščine. V Binklju je dobil 4

³⁰ Žontar, Ločan Volbenk Schwarz, str. 25–33.

³¹ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 151. Vodne naprave pri Hudičevi brvi (tudi na Studencu) so bile gosposkiške. Verjetno gre za mlin Pri Krevsu.

³² Štukl, *Knjiga hiš II*, str. 66–67.

³³ Štukl, *Knjiga hiš II*, str. 57.

Tudi posest beneficija sv. Ane na gradu je pripadla novoustanovljeni župniji v Loki. Beneficij sv. Ane je imel poleg Alovrove hube na Fari in kajže Fortunovega Petra v Binklju še posest na Trati: hube Pavličk, Jernač, Boltic in Štibernikovo kajžo. Zaradi te posesti je ob razdelitvi premoženja na obe novi župniji leta 1804 vas Trata pripadla župniji Škofja Loka, sosednji Stari dvor pa materi Fari v Stari Loki. Cerkvena posest je bila vpisana v različnih pravnih naslovih, v zemljiško knjigo župnišča, farne cerkve v Stari Loki in cerkvene prebende v Stari Loki in nazadnje že v Loki. Ločeni zapisi so bili v zvezi s staro urbarialno ločitvijo premoženja za cerkev in župnika.³⁴ V mestu je bilo še kar nekaj hiš v cerkveni lasti, vendar so jih ob koncu 18. stoletja že prodali za fond novo nastajajoče župnije.³⁵ Natančno inventuro hiš in posesti bosta opravila dr. Alojzij Demšar in dr. Petra Leben-Seljak iz Žirov, ki v svojih projektih in raziskavah hiš že »potujeta« iz Žirov proti Škofji Loki.

Po letu 1848 sta obe župniji izgubili kmetijsko posest in dajatve. Staroločani so obdržali posamezno zemljiško posest: njive, travnike, pašnike, rovte, gorajte, gozdove, kar so župniki takrat odkupili pod določenimi pogoji. To posest je cerkev ohranila do leta 1945, ponekod pa vse do danes. Večinoma so bila potem ta zemljišča v najemu ali pa so župniki opravljali delo z najemniki. Loški fari so ostale manjše parcele in redki gozdovi podružnic. Posebno po zemljiški odvezi je bila ta posest precej vredna in je bila predmet širitve poselitve bajtarjev in hišarjev.

Oglejmo si prvi popis fare, ki ga je Santonino leta 1486 zapisal v svojem popotnem dnevniku. Tu je prvikrat razloži delovanje prafare. »*Ima* (župnik, op. a.) *farno cerkev svetega Jurija, ki stoji zunaj mesta; pod njo spada dvajset podružnic. Pravico prezentacije ima, kadar se fara izprazni častiti gospod škof freisinski, svetni gospod mesta, potrditev pa pripada prečastitemu gospodu patriarhu.*³⁶ *Pri vratih je kamnit most čez reko in na tem koncu stoji vrh mestnega obzidja hiša gospoda župnika, ki jo zadnje čase poziduje zelo visoko na svoje stroške; iz nje je lep razgled na reko in most in na rodovitno, obdelano ravni-*

Schwarzova plošča na Mestnem trgu v Škofji Loki, začetek 16. stoletja. (foto: Tina Arh)

³⁴ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 241.

³⁵ Štukl, *Knjiga hiš II*, passim (tu in tam).

³⁶ Paolo Santonino, *Popotni dnevnik*, str. 40. Santonino je bil kancler oglejskega patriarha, ki je spremljal patriarhovega generalnega vikarja škofa Petra Carlija iz Caorla na vizitaciji po župnijah in samostanih južno od Drave, ki so jih oškodovali Turki.

co.³⁷ Tam stoji prava farna cerkev, ki je bila nekoč imenitnejša od katere koli druge cerkve na vsem Kranjskem in je imela čez tisoč petsto ducatov dohodka, zdaj pa je že zelo osiromašena. Še zmeraj pa uživa posebne pravice, da prezentira primerne duhovnike za cerkev v Poljanah, za cerkev sv. Petra v Selcah, sv. Martina v Žireh in sv. Mihaela v Dovjah. Te duhovnike potlej potrjuje patriarhov sedež. Tako je povedal taisti gospod Pankracij Ecker.³⁸

O takšni ureditvi piše tudi Pokorn. »Vse sedanje župnije v loški dekaniji so se izločile iz starološke župnije, najpoprej glavne in večje, iz teh pa potem druge manjše. Vse te župnije plačujejo še dandanes starološkemu župniku nekaj namiznine.«³⁹

Dekan Jernej Božič je te stare navade leta 1825 zapisal takole: »Takoj naslednji dan po obletnici posvetitve cerkve (po rožnovenski nedelji v začetku oktobra, op. a.) je obletnica za freisinške presvetle kneze z mašo za rajne. Dve maši sta peti, prvo poje domači župnik, drugo pa g. mestni vikar. Tretjo bere g. župnik iz Poljan, četrto selški, peto žirovski, šesto beneficiat od pres. Trojice. Ta dan omenjeni duhovniki oddajo običajni prispevek loškemu župniku in sicer: mestni vikar 3 fl. 30 kr., beneficiat pres. Trojice 34 kr., poljanski župnik 7 fl. 33 kr. selški 5 fl. 40 kr., žirovski 3 fl. 46 kr.«⁴⁰

Ob koncu fevdalizma po letu 1848 so cerkveno posest uradno zaključili s prepisom iz cerkvenih urbarjev v zemljiško knjigo. Postopki so se vlekli do začetka 80. let 19. stoletja. Obstoji zemljiška knjiga posesti župnišča, farne cerkve in drugih farnih prebend (posesti, dohodkov) tudi izven župnije, predvsem v okraju Ljubljana – okolica. Del teh posesti je po letu 1804 prešel na novoustanovljeno župnijo v Škofji Loki. Za lažje razumevanje zapisov dodajamo še nekaj pojasnil.

Huba pomeni kmetijo, pol hube je pol kmetije, tretjina hube, včasih omenjena tudi kot domec, kajža, bajta, nižje je novohišar, včasih samo hišar oziroma hiša. Ta zadnja kategorija ima le ohišnico. Na najslabšem so bili gostači, odvisni samo od svojih rok in dobrote gospodarjev. Za novohišarje, hišarje in podobne »mikroposestnike« so včasih rekli, da so stopili iz hiše kar v krompir in potem na stezo ter pot.⁴¹ Zemljišča so včasih imeli v najemu ali so si jih dokupovali in pridobivali z dotami in drugimi pravnimi naslovi. Pomagali so velikim kmetom, od koder so včasih kajže in hiše tudi nastale. Na podeželju, predvsem na Sorškem polju, je bila razširjena domača obrt: platnarstvo in sitarstvo. Že Santonina je zanimala ta doda-

37 Visoki del Jesharne pri Kamnitem mostu.

38 Santonino, *Popolni dnevnik*, str. 40.

39 Pokorn, *Loka*, str. 22.

40 Božič, *Memorabilia*, str. 60; Štukl, *Diarij starološkega župnika Leopolda Kalina*, str. 152. Mašni stipendij je bil takrat 4 krajcarje v kruhu, le mestni vikar je dal 10 gld. kranjskega denarja in za južino 1 nemški goldinar. Zgleda, da so se po mašah pogostili (agape).

41 Sajanje krompirja je pospeševala cesarica Marija Terezija. Kmetje so ga radi sadili, ker ni bil v starih urbarialnih dajatvah. Tej socialno najnižji kategoriji lastnikov, hišarjev, hišnikom, je župnik Golob v parte vedno zapisal: Umrli je gospod ... od Sv. Ožbolta. Pokojnik je bil tako prvič in zadnjič gospod. Brez lastnine so bili »osebenki«. Tudi berač je bil poklic.

tna dejavnost, zapisal je: »Po kosilu v hiši taistega župnika smo odjahali po ravni cesti v Kranj (Krainburga), pet naših milj daleč, in na sredi poti smo prišli v zelo dolgo vas Bitnje (Faitin), imenovano po ondotni cerkvi svetega Vida, kjer se dobi veliko platna. Pravijo, da tod pozimi vrtijo preslico in tkejo tako moški kakor tudi ženske.«⁴² Brez dodatnih obrti bi ti kajžarji ne preživel. V Puštalu so se oprijeli glavnikaarstva. Pri popisih iz zemljiških knjig smo izpustili desetine, razne zemljiščne dele, zasilne stavbe, ograde, rovte, ledine, gorajte, ki so bile pozneje večkrat zazidljive parcele za novohišarje in hišarje (hiše), in so prinašali znatne dohodke. Grunti in kajže so stare enote in imajo že urbarialno, terezijansko in prvo hišno oštevilčenje. Nekateri novohišarji imajo le hišno oštevilčenje in domača imena. Poleg zapisa v zemljiških knjigah smo morali dodati še druge podatke, da so stavbe določljive, kjer je bilo mogoče. Domača imena kažejo, posebno pri socialno nizkih enotah, na izpeljanke iz imen in priimkov, Jernač, Pavle, Joženk; od kraja prihoda Žerovc, Polanc, Gorjanc, Teminc (Tolminec); od kmetije Kmetelca; od obrti Žnidar, Ribič; od velikosti posesti Košiček (košček); lege posesti Krajčnk (od krajčka, delčka), Ažmanova hišca (od velikosti bajta).

Župnišče je imelo posest v spodaj navedenih vaseh. Če vse enote sumiramo, dobimo 6 hub, 6 polhub, 10 kajž, 6 hiš in 5 novohišarjev. Posebnost je 6 kajž skupaj v Puštalu, jugozahodno od gradu. Nepremičnine starološkega župnišča v mestu so v času priprave na samostojno župnijo v Loki na licitaciji prodali v privatne roke, za začetni fond nove župnije.⁴³

Grundbuch Pfarrhofes Altenlack – Zemljiška knjiga župnišča Stara Loka, 1781–1882⁴⁴

Starološko župnišče je imelo ob koncu fevdalne dobe leta 1848 še naslednjo posest:

v mestu Loka: domec pri sv. Jakobu v Loki; mesarija pod hišo M. (Maksimiljana) Cebala, danes Blaževa ul. 10, podrto po 2. svetovni vojni; hiša Klobovsova ul. 9, Kotičkar, Rajfnkirar; kaplanijska hiša z vrtom pri Sv. Jakobu = Birollova hiša, podrta, danes plato na Štengah in na mestu »sarkofaga«; Filaver, hiša beneficija sv. Katarine iz leta 1525, Cankarjev trg h. št. 2; Papa, hiša in 2/3 hube, hiša beneficija sv. Trojice, Mestni trg 4.

Stara Loka: hišica prek Zavorjam; Cober, Čober, kajža, danes h. št. 143; Pavle, Partičova kajža, danes h. št. 44; Žerovc, novohišar, stara h. št. 69; Matečk, novohišar, stara h. št. 73.

Vešter: Jergovc, huba, stara h. št. 8; Joženk, kajža, stara h. št. 5.

Forme: Fik, polhuba, stara h. št. 7; Boštjan, kajža, stara h. št. 1; Vadros, polhuba, stara h. št. 2; Jokovc, pol huba, stara h. št. 3; Oretere (mogoče Vratare), novohišar, stara h. št. 10.

⁴² Santonino, *Popotni dnevnik*, str. 40.

⁴³ Štukl, *Knjiga hiš I, II*, passim.

⁴⁴ SI_ZAL_SKL/0364, t. e. 201.

Crngrob: Markovc, huba, stara h. št. 8; huba v Zgornji Besnici.⁴⁵

Virmaše: Triler, polhuba, nenaseljeno, stara h. št. 8; Triler, huba, stara h. št. 8; Polanc, polhuba, prvotno Virmaše, potem Stara Loka, stara h. št. 71, danes Papirnica, št. 10; Moher, huba, stara h. št. 7.

Grenc: Mehl, Mihel, polhuba, stara h. št. 2.

Bodovlje: Sluga, huba, stara h. št. 2.

Godešič: Čik, huba, stara h. št. 38.

Puštal: Šturm, Na Šturm, kajža, stara h. št. 39; Starman, Bodlčk, Poljanec, kajža, stara h. št. 40; Medved, kajža, stara h. št. 41; Peter, Žnidar, Ribič, kajža, stara h. št. 42; Rok, Ažmanova hišca, Dolinsk, stara h. št. 43; Martanc, kajža, stara h. št. 46.

Virlog: Teminc, novohišar, stara h. št. 16; Sterle, hiša, stara h. št. 19.

Grundbuch des Rund Buch des Pfarkirche Altenlack – Zemljiška knjiga župnijske cerkve v Stari Loki, 1781–1882⁴⁶

Starološka cerkev je imela naslednje enote:

v mestu Loka: domec in vrt Na žagi v Loki; Klobučar, hiša na Novem trgu v Loki, Spodnji trg 5; Zalar, hiša na Novem trgu v Loki, Spodnji trg h. št. 35; hiša in dvor v predmestju Karlovec; pristava in skedenj pred mestnimi vrati, Kapucinsko predmestje, stara h. št. 8, pozneje imenovana posest Vila Grbec, tudi Kufrova vila, danes Šolska ulica h. št. 3; Zeller muhle je bil Krevsov mlin, Kapucinsko predmestje, danes le še hiša Novi svet h. št. 12.

Zgoraj navedene nepremičnine v mestu Loka je farna cerkev v Stari Loki oddala novonastali mestni župniji in so jo odprodali v privatne roke. Pri domcu in vrtu Na žagi v Loki gre za predel vodnih naprav pri Hudičevi brvi v Karlovcu.

Dorfarje: Matevžk, hiša z vrtom od hiše Dorfarje, stara h. št. 24; Šime, huba, stara h. št. 17 (10 lastnikov); Fajdiga, nova hiša, stara h. št. 23 (od hube urbar. št. 6).

Reteče: Srakar, huba, stara h. št. 6; Srakarjeva bajta, nova hiša od hube, h. št. 6.

Grenc: Kuštrman, polhuba, stara h. št. 15.

Virmaše: Mrak, polhuba, stara h. št. 1; Virmaše, pravilno Stari Dvor, Moher, polhuba, stara h. št. 7; Šmer, Košanc, polhuba, stara h. št. 23.

Trnje: Blažovc, kajža, stara h. št. 5.

Virlog: Škreba, kajža, stara h. št. 2; Potočnik, kajža, stara h. št. 3.

Šutna: Jernejčk, kajža, stara h. št. 2; Lačenk, kajža, stara h. št. 5; Rozmanova kajža, hiša in vrt, stara h. št. 23; Persnigo, Peršnk, hiša in vrt in njiva v Persch, stara h. št. 1; Strovzk, Štrovc, nova hiša na njivi Persch, stara h. št. 28.

Vešter: Hren, kajža, stara h. št. 4.

Preračunano 12 hub, 6 hišarjev in 5 hiš z gospodarskimi poslopji v Loki, Zeller mlin = mlin Pri Krevsu, danes Novi svet 12.

⁴⁵ Gorenjske družine v 18. stoletju, str. 246.

⁴⁶ SI_ZAL_ŠKL/0364, t. e. 199.

Grundbuch des Kirchengültens Altenlack – Zemljiška knjiga cerkvene prebende Stara Loka, 1781–1882⁴⁷

Žabnica: Porenta, huba, stara h. št. 35, huba od cerkve v Crngrobu.

Virmaše: Ortman, polhuba, stara h. št. 6.

Cerkev v Crngrobu:

Crngrob: Mihc, polhuba, stara h. št. 6; Mežnarija, stara h. št. 2; cerkvena hiša, podrta, stara h. št. 3; Puščavnikova hiša, stara h. št. 4. (podrta).

Loka: mesnica ob Cebalovi hiši pri mostu; Hudarevnik, Birollova hiša in skedenj v Mestu, stara h. št. 93, potem mestna farna cerkev sv. Jakoba, podrta, danes plato Na Štengah; Stalanik, hiša na Novem trgu, danes Spodnji trg 37; Štrikar, Lavdon, hiša na Novem trgu, danes Spodnji trg 19.

Podružnica sv. Urha v Žabnici:

Šutna: Šmon, Šuštar, kajža, stara h. št. 21; Turk, kajža, stara h. št. 26; Jernač, kajža, stara h. št. 14; Kmetelca, kajža, stara h. št. 17; Jamnikova bajta, hiša, stara h. št. 30.

Žabnica: stara šola, stara h. št. 34.

Podružnica sv. Urha na Križni Gori:

Mežnar, desetina, stara h. št. 4, hiša, stara h. št. 8; Bersk, hiša, stara h. št. 11; Srednik, desetina, stara h. št. 14; Krajčnk, desetina, Lavtarski Vrh, stara h. št. 1; Bernk, desetina, Lavtarski Vrh, stara h. št. 3; Luskovc, desetina, Lavtarski Vrh, stara h. št. 4; kajža, stara h. št. 8.

Cerkev sv. Uršule v Pevnu:

Mežnar, hiša, šupa, vrt in njiva v Brinovc, stara h. št. 6; Maslar, hiša in njiva v Brinovc, stara h. št. 3; Tone, hiša, stara h. št. 7.

Grundbuch des Pfarrhofes und Kirchengulten zu Altenlack im Bezirke Umgebung Laibach – Zemljiška knjiga župnišča in cerkvene prebende Stara Loka v okraju Ljubljana – okolica, 1789–1881⁴⁸

Župnišče Stara Loka je imelo posest v župniji Sora, in sicer:

Gosteče: Jamnik, hiša, Gosteče, stara h. št. 10.

Draga: Gaber, huba, stara h. št. 12; Lušina, huba, stara h. št. 13; Podvis, huba, stara h. št. 10; Čik, huba, h. št. 9; Žerovc, huba, stara h. št. 16; Godec, huba, stara h. št. 11.

Vas in župnija Sora: Podrepc, huba, stara h. št. 25; Pri Tomažu, kajža (1/3), stara h. št. 27; Kozina, huba, stara h. št. 17; domec in mlin, stara h. št. 35; Petač, kajža (1/3), stara h. št. 32; Pri Šoštarju, nova hiša, stara h. št. 12, od hube Kozina.

Skupaj v župniji Sora: 8 hub, dve kajži, dve hiši, domec in mlin.

⁴⁷ SI_ZAL_ŠKL/0364, t. e. 200.

⁴⁸ SI_ZAL_ŠKL/0364, t. e. 203.

Grundbuch des Vereinigten Pfarrhofs und Kirchengulten in Lack – Zemljiška knjiga združenih župnijskih prebend v Loki, 1785–1882⁴⁹

Schwarzova zapuščina:

Kapela sv. Trojice:

Binkelj: Šimenc, huba, stara h. št. 14; Mruš, huba, stara h. št. 12.

Stara Loka: Na Mrut, Mrušč, huba, stara h. št. 45, danes h. št. 150.

Virmaše: Pri Tincu, hiša, vrt in gozd, stara h. št. 18; Pri Šoštarju, kajža (1/3), stara h. št. 14.

Hosta: Pri Malandet – Malandež, huba, stara h. št. 4; Pri Groggu, huba, stara h. št. 6.

Žabnica: Černe, huba, stara h. št. 36.

Beneficij sv. Trojice:

Stari dvor: Matecel, huba, stara h. št. 12; Jakopč, huba, stara h. št. 10.

Godešič: Kozina, huba, stara h. št. 35.

Podreča: huba, stara h. št. 21; polhuba, stara h. št. 24; polhuba, stara h. št. 30; huba, stara h. št. 31; nova hiša, stara h. št. 49.

Stražišče: hiša in njiva za vasjo, stara h. št. 62; hiša z vrtom, stara h. št. 78.

Škofov beneficij sv. Ane na gradu:

Stara Loka: Alovč, huba, danes h. št. 147.

Trata: Pavličk – Poličk, huba, stara h. št. 2; Jernač, huba, stara h. št. 5; Boltic, huba, stara h. št. 7; Štibernik, kajža (1/3 kmetije), stara h. št. 11.

Binkelj: Fortunov Peter, kajža, stara h. št. 18.

Od podružnic je bila najbogatejša cerkev v Crngrobu, ki je posebej popisana. Ostale podružnice so imele po eno hišo, največkrat mežnijo in po nekaj desetini: na Križni Gori (desetine); Sv. Ožbolt: kajža, stara h. št. 30, Tominc: mežnija; Pevno: mežnija; Suha: Jernejčk, kajža; Stari dvor, stara h. št. 6; Sv. Lovrenc, Breznica, kajža v Pod-pulfrci.

Zanemarljivo posest so imele še cerkve v Retečah, Bodovljah, Brodeh in na Valterskem Vrh. Pri mežnijah je šlo v veliki večini za posest cerkvene občine, cerkvenih sosesk.

Ne vemo, kako in zakaj je loška župnija dobila posest v Sori, drugi župniji in drugem gospostvu. Mogoče je šlo za že omenjeno domnevno patriar-

Cerkev Marijinega oznanjenja v Crngrobu je bila že v srednjem veku priljubljeno romarsko svetišče. (foto: Tina Arh)

⁴⁹ SI_ZAL_ŠKL/0364, t. e. 211.

hovo darovnico. Do srede 18. stoletja se je ohranila stara navada. Za 5. avgust je zapisano: »Na praznik Marije Snežne, če župna opravila ne ovirajo, gresta oba gospoda kaplana s predstavniki sosesk vasi Bitnje, Žabnica in Sv. Duh k sv. Mihaelu v Dol župnije Sora. Na poti bere mašo domač kaplan pri sv. Andreju na Gostečah. Dobi 48 krajcarjev kranjskega denarja. Leteči kaplan pa v Dolu mašuje in kjer opravi tudi kratek nagovor, 1 goldinar kranjskega denarja.«⁵⁰ Od kdaj in zakaj je bila ta stara zaobljuba? Koblar omenja še eno zaobljubo.⁵¹ Mogoče je bila še v spomin na domnevne podelitve, kakor smo že zgoraj pisali.

Leta 1848 je nastopil formalni konec fevdalnega obdobja. Kako so se te razmere odvijale na Fari, je zanimivo opisal Franc Ksaver Kramer, takratni starološki župnik in dekan. Kompletan popis je ponatisnjen v starološkem zborniku *Več kot tisoč let*.⁵² Ob prihodu je Kramer našel polne kašče in zanje do 1848 plačal še davke. Usodnega leta ga je zadela ista usoda kot vse fevdalne posestnike. Za Slovence je bil to čas prvih družbenih sprememb, podobno kot leta 1918 ob razpadu Avstro-Ogrske, ob razpadu Jugoslavije leta 1941 in zadnje Titove Jugoslavije.

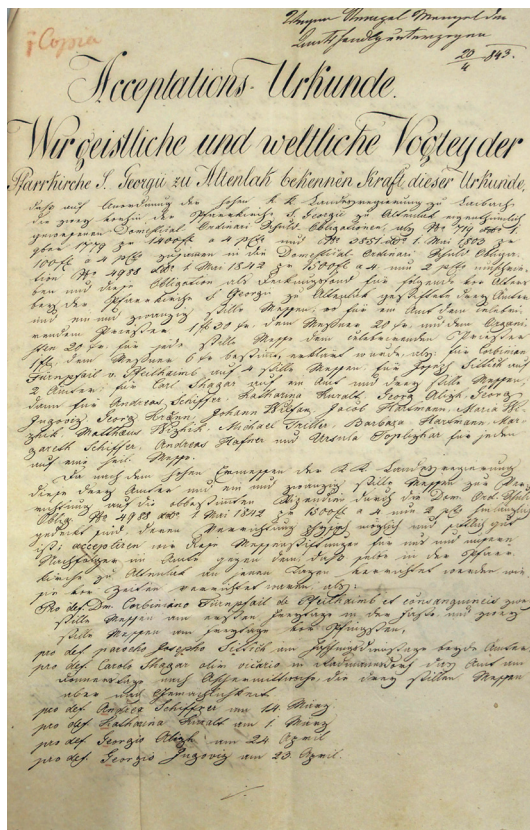
Leta 1848 je bila glavna naloga odprava fevdalizma in zemljiška odveza, danes lastninjenje. Odškodovanje deležnikov je država takrat v grobem razdelila na tretjine. Ena je padla na račun kmetov, drugi del na bivše lastnike in tretji del na deželo oziroma državo. Sistem preobrazbe je bil zapleten in dolgotrajen (podobno kot danes lastninjenje). Župnik je čez noč obubožal, župljani so ga rešili z bero. Po izkazu odškodninskih zahtev so uredili še stara razmerja med deputatom in menzalom. Deputat je dobivala župnija od freisinškega gospostva, v tistih letih že od državnega. Vseboval je 42 oralov gozda na Lubniku, desetino od posestnikov, 148 mernikov žita. Gosposka je zahtevala 200 gld. miznine. Po dolgem prerekanju in tožbah do Dunaja so se leta 1866 poravnali. Dekan je bil oproščen miznine in je dobil 2.000 gld. glavnice v prid župnije. Kako je bila pozneje dogovorjena župnikova plača, dekan ni navedel. Verjetno je dobival plačo od ministrstva za uk in bogočastje. V župnikovo plačo so spadali še izdatki za prvotno dva, pozneje enega kaplana, kompletno vzdrževanje »župnijskega dvora« in tekoče investicijsko vzdrževanje.

Stalen vir župnikovih dohodkov so bile tudi ustanovne maše. Mnoge zemljiščne donacije so vsebovale tudi denarno rento. Tak je bil Schwarzov beneficij, ki je vseboval tudi znatno denarno rento. Kapitali brez zemljiške rente pa so bili bolj občutljivi. Najstarejše ustanovne maše so darovali škof, plemenitaši, premožni meščani in župniki; od 18. stoletja zasledimo tudi že kmečke ljudi in celo hlapce, dekline in pastirja. Ti so včasih vse življenje hranili za t. i. večno mašo, vsaj obletno.

50 Štukl, Diarij, str. 163.

51 Koblar, *Zgodovina Sorske fаре*, Podružnica sv. Mihaela v Dolu, str. 54. »Zunaj cerkve na levi strani vhoda v lopi je pač stal še drug altar, a tega so ukazali podreti l. 1664. Pri tem altarju je maševal prej duhoven, kadar so prej Ločani in Godeščani prišli v procesiji z obljubno mašo na dan sv. Vida, ter pridigoval je raz zidane prižnice, stoječe poleg vrat, ljudstvo je bilo pa zbrano zunaj pokopališča na lepi planjavi.«

52 Kramer, Na Fari od adventa 1847 do leta 1868, str. 73–154.

Sprejemna listina, s katero je cerkveno predstojništvo potrdilo sprejem mašne ustanove in se zaobljubilo, da bo skrbelo za ohranjanje glavnice in opravljanje izgovorjenega števila maš, dokler bo obstajala gmotna osnova zanje. (foto: Judita Šega)

tem, da cerkev iz moralnih razlogov ni inkantirala, gnala ljudi na kant, na boben.⁵³

Bratovščina rožnega venca v Stari Loki je leta 1669 raznim ljudem posodila 1.290 goldinarjev. Bratovščina je imela takrat hišo in vrt v predmestju Škofje Loke in desetino na nekem zemljišču. Desetino je zakupil Marks Oblak za 100 goldinarjev deželne veljave in dva para voščenih sveč.⁵⁴ Bratovščina sv. Rešnjega Telesa je leta 1728 ob glavnici, več kot 14.000 goldinarjev, posodila več kot 10.000 goldi-

Največje kapitale je pobral že Jožef II. s svojimi reformami. Obresti večjih kapitalov so zadostovale za nekaj maš na leto, mesec, teden ali za obletno. Za denar vemo, da vedno izgublja vrednost z menjavami valut, inflacijo ter družbenimi spremembami. V poznem srednjem veku še niso poznali institucionalnih denarnih zavodov. Cerkev je denar posojala od 3–5 % obresti. Višje obresti so že smatrali za židovske in naj bi jih cerkev ne uporabljala. Res so bile cerkvene obresti največ 4 %. Obrestim so rekli interesi. Obresti glavnice naj bi zadostovale za dogovorjeno število maš.

Pogosto je bil denar slabo naložen in zavarovan, zato je bil plen raznih advokatov in posrednikov. Včasih so se župniki premalo zanimali za denar in so z njim gospodarili ključarji in ga posojali po lastni presoji. Nerodno je bilo, ko so včasih ustanovniki za maše zastavili zadolžnice in odstopne terjatev do drugih ljudi. Cerkev je morala vsoto intabulirati na njihovo posest, da so obresti pritekale. Izterjevanje tovrstnih kapitalov je bilo dolgotrajno in delikatno, vleklo se je iz roda v rod, včasih tudi že na drugih lastnikih. Boniteta cerkvenih dolgov je bila v

- 53 »Spraviti na kant« – bankrotirati, prodati na dražbi po glasniku, bobnarju. Navada občinskega bobnarja je bila v rabi še nekaj let po zadnji vojni in se je še spominjam. Za »našov hišo je bobnal pred kapucinsko cerkvijo.
- 54 Kos, Doneski, št. 484.

narjev.⁵⁵ Ob pešanju ustanov so fonde združevali in zaprosili cerkveno oblast za znižanje (redukcijo) števila maš. Številne so bile ustanovne maše na podružnicah. Glavnice so se pri obeh mestnih beneficijah gibale od 7.500 goldinarjev pri Jugovicovem beneficiju iz leta 1728 in 4.000 goldinarjev nemške veljave pri Cebalovem beneficiju iz leta 1727.⁵⁶ Skromni beneficiji so vsebovali do nekaj deset goldinarjev za letno mašo na podružnici. Cebalov in Jugovicov beneficij sta bila vezana na Špital v Loki, kjer sta ubožnica in cerkev leta 1698 pogoreli, potrebna je bila dolgoletna in temeljita obnova. Beneficiata sta imela še druge zadolžitve, npr. poučevanje verouka itd.

Od Marije Terezije naprej je cerkvene finance kontrolirala država. Že Jožef II. si je prizadeval, da se je »odvečen cerkveni denar« pretakal po državnih kanalih. Ta doba razsvetljenstva se imenuje tudi državno cerkvenstvo. Država si je Cerkev podrejala na vseh področjih, razen na dogmatskem. Duhovniki so postajali državni uradniki, deloma z državno plačo in poldržavno kongruo, in do leta 1848 še na dohodkih zemljiških posestev.⁵⁷ Dokler je bilo še kaj denarja, so ustanove reducirali in so se prvotni naslovi izgubili. Ko je bilo denarja premalo, je šel preostanek v verski sklad. V drugi polovici 19. stoletja je župnija kapitale vlagala v vrednostne papirje, obligacije, danes bi rekli v delnice, in druge vrednostne papirje.

Župnije, tudi v Stari Loki, so bile ustanoviteljice in vodnice prvih civilnih hranilnic. Žal so vsi ti vrednostni papirji končali kot vojno posojilo v 1. svetovni vojni. V drugi polovici 19. stoletja je imela starološka župnija v vrednostnih papirjih za več kot 12.000 goldinarjev. Uradna evidenca je februarja 1919 prikazovala še več kot 41.000 kron, vendar dejanskega pokritja ni bilo, saj je vojna izničila večino vrednostnih papirjev.⁵⁸ Škof in papež sta duhovnike odvezala branja starih ustanovnih maš. Danes je obvezna župnikova nedeljska maša za vse župljane in dobrotnike, za vse stare pozabljene ustanovnike pa v Škofji Loki letno še berejo eno mašo. Pri slovesnih mašah je moral župnik plačati iz mašnega štipendija delež vikarju, kaplanoma, beneficiatu sv. Trojice, organistu, učitelju, mehaču in cerkovniku.⁵⁹ Še tik pred 1. svetovno vojno so bili od pevcev poleg organista plačani po en sopran, alt, tenor in bas.⁶⁰

55 Kos, *Doneski*, št. 548.

56 Za ponazoritev: povprečni grunt na Fari je bil takrat ocenjen na 1.500 goldinarjev, hiša v Loki na Placu med 1.100 in 1.200 goldinarji. Nemški goldinarji so bili več vredni več kot kranjski. Podobno smo imeli v Jugoslaviji v zadnjih letih dinarje deviznega porekla. Nakup mark v banki je bil dražji od uradnega tečaja.

57 Maček, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem*, str. 13–18.

58 Šega, *Beneficiji in mašne ustanove v župniji Stara Loka*, str. 211.

59 Učitelj je bil pogosto tudi organist.

60 Štukl, *Diarij starološkega župnika*, str. 145. Zadnja tako plačana pevka je bila Ana Hafner, Načonova Ana, poročena z Lovrencem Oblakom, Poličarjem. Ves denar je porabila za zdravlila, tako bolehnja je bila v mladosti (povedala sama).

pa dobrotnik loških cerkva. Zapustil je zemljišče za kapucinski samostan. Gašper Alojz Cebal in Tomaž Prevodnik, glavnica 1.735 goldinarjev za 35 maš; Matija Porenta, bitenjski župan v 17. stoletju; baron Leopold Halden, loški glavar, dobrotnik kapucinskega samostana. Na podružnicah so pogosti priimki bogatejših gruntarjev: Bernik, Debelak, Proj, Jenko, Jugovic, Hartman, Žontar, Porenta, Langerholc, Hafner, Eržen, Kuralt, Homan, Oman, Jamnik, Oblak, Alič, Šnajder, Erbežnik, Starman, Triler, Otrin, Foltrin, Križaj, Sluga, Sušnik, Dolenc Križnar, Vodnik, Triler, Zihlerl, itd. Na silvestrovo je bila pri Sv. Barbari maša s pridigo in spraševanjem za Jurija Pepeu, bivšega pastirja ovac tamkajšnje soseske.

Stalen in neusahljiv vir dohodkov so bile cehovske maše. Na god sv. Blaža, 3. februarja, so praznovali peki. Ob 7. uri je bila vikarjeva peta maša v mestu, nato kaplanova na Fari. Četrtega maja je praznoval lončarski ceh (od 1511). Celotna župnija je šla v procesiji k sv. Florjanu v Sopotnico. Na poti je imel leteči kaplan še mašo pri Sv. Lovrencu.⁶³ Mašo za lončarski ceh je pri Sv. Florjanu bral gospod vikar. Na dan sv. Antona Padovanskega, 13. junija, je praznoval krojaški ceh (od 1457). Peti maši sta opravila gospod vikar in kaplan v mestu in na Fari. Na dan sv. Eligija (Aloja, Tilna), 25. junija, so praznovali kovači. Maši sta opravila gospod vikar v Loki in tedničar (kaplan) na Fari. Ob koncu avgusta so kovači plačali še za 8 goldinarjev nemške vrednosti namenskih maš. Ob mestnem semnju ob sv. Jakobu, 25. julija, so praznovali loški krznarji – pelcmoharji (od 1459). Ob sv. Frančišku, 4. oktobra, so praznovali usnjarji. Čevljarji so praznovali 25. oktobra (od 1459). Okrog sv. Martina, 11. novembra, so praznovali suknarji, verjetno tudi krojači, klobučarji, platnarji, barvarji in drugi tekstilci. Cehi so imeli spominske maše še med letom, ob kvatrah itd.⁶⁴

Sklepnik sv. Aloja, zaščitnika loških kovačev, v prezbiteriju cerkve sv. Jakoba v Škofji Loki. Pod svetnikovo podobo so znaki kovaškega ceha: kladivo, klešče in žebelj. (foto: Peter Pokorn st.)

63 Kaplana sta se med seboj menjavala. Tedničar je deloval doma na Fari, drugi, leteči kaplan (cursor) je hodil po podružnicah. Za plačilo je dobival tudi oves za konja, danes bi rekli kilometrino.

64 Dejstva demantirajo trditve, da je bil to čas izrabljanja človeka po človeku. Vse nedelje (52) in vsaj 10 zapovedanih praznikov so praznovali ves dan. Na praznike cehovskih zavetnikov in na sopraznike, bolj znane kmečke svetnike, so delali pol dneva. Okrog sv. Jerneja so romali: Kropa-Ljubno-Bled, Devica Marija v Polju, Štepanja vas (božji grob), na sedem let na Štajersko k Novi Štiti (spotoma še Komenda, Kamnik, Sv. Primož, Sv. Frančišek), največkrat v Crngrob itd. Nič ni čudnega, da se je v takšne razmere vtaknil »cerkveni mežnar« cesar Jožef II.

Stalni mašni stipendiji so bili od bratovščinskih maš v Loki, Stari Loki, Crngrobu in drugih podružnicah. Najbogatejše bratovščine so bile: bratovščina Presvetega Rešnjega Telesa, z oltarjem v mestu pri sv. Jakobu in s sedežem na Fari iz leta 1525. Bila je tudi lastnica hiše pri Filaverju, danes Cankarjev trg št. 2; bratovščina naše ljube Gospe v Crngrobu, iz 16. stoletja, in z zapisniki od leta 1728–1824; bratovščina sv. Rožnega venca od leta 1654, s posebno kapelo pri farni cerkvi.⁶⁵ Nekatero bratovščino so delovale še po Jožefu II., in sicer kot nekatere molitvene skupnosti. Tudi na te kapitale je Jožef II. naredil pogrom. Po jožefinskih reformah so se ti kapitali počasi na novo natekali. Nekaj bratovščin in družb je bilo ustanovljenih še v 19. stoletju, delovale so do 2. svetovne vojne. Eni zadnjih ustanov (iz leta 1927) sta bili maši v Pevnu in Crngrobu, z glavnico 5.000 dinarjev za pevenskega rojaka prošta Andreja Kalana, in maša z glavnico 10.000 dinarjev v Stari Loki za brata Franca in Aleša Ušeničnika. Ljudje so se še zanimali za poslednje reči. Poznali so še strah božji. Smrt in poslednja sodba so danes pojmi, ki jih ne slišimo radi ali se jih niti ne zavedamo.

Nekaj je župniku donašala bira. Ta je bila v preteklosti normirana v naturalijah, lahko tudi v gotovini ali kombinirana, vendar ni bila obremenjujoča, ampak zmerna. V večji meri je na pomembnosti dohodka pridobila po letu 1848 in 1945. Na prostovoljnem principu je v uporabi še danes. Bire je bil deležen tudi cerkvenik. Kot otrok se spominjam suškega mežnarja, ki je med drugim pobiral biro tudi s »flaškonom« v nahrbtniku in so mu po hišah dolivali žganje. Za župnika so pobirali drugi. Župnikovi biri pri Sv. Duhu rečejo, da pobirajo »uršulo«. Beseda je prišla od svetnice sv. Uršule (21. okotber), ko so morali biti pridelki v shrambah in ocenjeni. Zadnji svetnik v zvezi s pridelki je sv. Luka (18. oktober), ki repo puka. Od sv. Uršule do sv. Jurija (23. april) naslednje leto je bila prosta paša, ne glede na lastnika. Nekaj denarja je cerkvi prinašala sedežnina. Ta se je pobirala okrog vernih duš (2. november). Družine so si plačevale del »pruke«.⁶⁶ Ob svečnici (2. februar) so in še pobirajo za razsvetljavo. Danes poznamo še novo prostovoljno pušico za centralno kurjavo, ogrevanje cerkve in župnišča.

Župnikovi sprotni dohodki so bili krsti, poroke, pogrebi, takse za razna cerkvena dovoljenja, oznanila itd. Župnikovi so bili tudi dohodki od točenja alkoholnih pijač. To razvado bi pričakovali v vinorodnih krajih, najmanj pa v naših. Obnesla se je pri krstih, porokah in pogrebi. Proti tej trgovini se je loški glavar zaman boril že od leta 1493.⁶⁷ Zaloga v kleti je slabo vplivala na abstinenco župnikov. Ko je selški župnik Matija Falešč leta 1668 prevzel faro, je med drugim moral podpisati, da gostilnic ne bo obiskoval, razen takrat, kadar bi to zahtevala njegova služba.⁶⁸ Še leta 1721 je loški župnik iztočil 30 tovorov pijače.⁶⁹ Če vzamemo tovor

⁶⁵ Florjančič, *Bratovščine v Stari Loki*, str. 217–225.

⁶⁶ Cerkevna klop.

⁶⁷ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 120.

⁶⁸ Kos, *Doneski*, št. 480.

⁶⁹ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 336.

po 75 kg in kilogram za liter, bi to pomenilo okrog 2.250 litrov. V mestu, v Loki, se je sredi 18. stoletja z gostilno ukvarjal tudi vikar Franc Anton Pogačnik, stanoval je v hiši Pri bohku, danes Cankarjev trg 12.⁷⁰ Od leta 1773 je bila tovrstna trgovina prepovedana. Žirovski župnik je imel včasih 300 goldinarjev tovrstnega dohodka, potem pa je »obubožal« in je župnija veljala za najrevnejšo.⁷¹

Župniki so imeli dostojne dohodke. V slabšem stanju so bili vikar v mestu in nekateri beneficiati, posebno tisti brez zemljiške posesti. Razen Schwarzovega beneficija so bile ostale ustanove in beneficiji brez zemljiške posesti. Ob velikih praznikih je bila vsa loška duhovščina povabljena k obredom v Staro Loko, vsi duhovniki v in izven mesta. Posebno ob veliki noči je bilo obredje v Loki in na Fari silno slovesno. Navajajo levite in subdiakona. Po obredih je v 18. stoletju sledila pasijonska procesija po loških ulicah.⁷² Kljub državni prepovedi v 18. stoletju se je v cerkvah še naprej povečevalo število oltarjev in božjih poti.

Duhovniški stan se je dearistokratiziral. Možnost posvetitve so dobili kandidati s prispevki mesta, občine, skupine kmetov, sorodnikov ter plemičev. Za semeniščnikom je glede stroškov moral stati kredibilen financer. Duhovniki so si pridobili tudi zadostno teološko znanje. Leta 1788 so bili v Loki poleg župnika, kaplanov in vikarja še številni duhovniki. Jožef Nepomuk de Breckerfeld je bil bivši cistercijan iz Stične in je v Loki čakal na novo službo. Jurij Jelenc je bil v svetoduški graščini. Matevž Homan iz Žabnice je bil posvečen na račun očeta in treh žabniških kmetov. V dušnem pastirstvu ni nikoli deloval in se ni izpopolnjeval v stroki, zato so dvomili o njegovih sposobnostih; nazadnje se je zapil. Janez Krstnik Inglič je bil posvečen na naslov starološkega graščaka Jožefa Demšarja. V dušnem pastirstvu ni deloval. Za kaplana v Soro ni hotel, raje je mizaril in pozabil teološko znanje. V Mestu (Loki) so poleg vikarja delovali še Cebalov beneficiat Janez Cegnar, zgleden duhovnik in katehet. Beneficiat sv. Trojice je bil Jožef de Jenkinsheim. Stalno ni bil nastavljen, ker je doma skrbel za na duhu in telesu prizadetega očeta, sestro in brata duhovnika Antona Frančiška. Ta je nekaj časa služboval na Dunaju in v tržaški škofiji. Ko je tudi on duševno zbolel, so bili vsi doma pri očetu. Antona Frančiška so Ločani imeli radi, ker jim je svetoval številke za loterijo. Beneficiat sv. Ane je bil Luka Gašperšič. V pokoju so živeli še: Gašper Berčič, Jakob Ziherl, Feliks Adam Kayser, Jurij Gaber, Andrej Prevodnik, Simon Schwarz, Jožef Kalan in Anton Ažbe. V uršulinskem samostanu so delovali: spovednik Frančišek Svetec, katehet in kaplan Janez Luznar in Luka Karlin.⁷³

Jožef II. je številni duhovščini zaposlitve našel predvsem v šolstvu. Sistemsko je ustanavljal številne nove župnije, vikariate, kuracije in druge duhovnije. Kjer ni bilo zadosti sredstev za vzdrževanje, je cesar dodal denar iz cerkvenega fonda.

70 Štukl, Hišni lastniki v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja, str. 42.

71 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 336, 397. Tristo goldinarjev je bila vredna skromna lesena bajta s krpo ohišnice.

72 Pasijonu so rekli procesija.

73 *Šematizem ljubljanske nadškofije leta 1788*, str. 121–130.

Poleg ukinitve številnih starih samostanov je reduciral božje poti, ki pa so v 19. stoletju spet vznikale. V Crngrobu je bilo še v 19. stoletju od 800 do 900 maš letno. Brali so jih večinoma za pokoj ustanovnikov in po namenih »procesionistov«. Na določene praznike je prišlo v Crngrob do 28 farnih procesij. Najdaljšo pot so imeli iz Cerknega in Idrije.⁷⁴ Ob proščenjih je tu cvetela trgovina in je bila v Crngrobu celo mitnica.⁷⁵

Kot smo že omenili, so zaradi škofovih upravnih potreb na ozemlju Loškega gospostva vznikla nova gospostva. Omenili smo že srednjeveško puštalsko in starološko gospostvo. Z obema gospostvoma škof ni bil vedno v najboljših odnosih. Nekaj škofu odtujenih kmetij lahko danes sledimo pri starološkem gospostvu v domačih imenih kmetij: Rošpoše, Rošpoš, od Rasповih lastnikov in naslednikov.⁷⁶ Protestant Jožef Oberhueber se je ob raciji na protestante in licitaciji hiše v mestu zatekel na svojo posest, hubo Obrše v Hrastnici, in se tam premislil ter spreobrn timer.⁷⁷

V 17. stoletju je vznikla še nova svetoduška graščina, po lepem razgledu imenovana tudi Ehrenau. Z gradom in posestvom je začel baron Francišek Matija Lampfrizheimb, loški glavar med leti 1659 in 1684. Škof ga je poklical z Bavarske, ker so se mu domači uradniki (plemiči) ob reformaciji zamerili. Za dolgoletno službo si je namesto denarja izgovoril zemljiško rento.⁷⁸ Na zemljišču treh kmetij pri Sv. Duhu si je v bavarskem stilu sezidal baročno graščino ter si pridno pridobival podložnike na loškem škofovem ozemlju in tudi izven, na levem bregu Save ter vzhodne meje Loškega gospostva.⁷⁹ V drugi polovici 18. stoletja in začetku 19. stoletja je bila graščina tudi sedež začetkov posvetne oblasti.

Po pregledovanju raznih virov sta imeli, po grobi oceni, starološka in loška fara leta 1848 še 32 hub, 2 polhubi, 26 1/3 hub in 27 hišarjev.⁸⁰ Cerkev je posedovala, danes bi rekli tudi pomembne infrastrukturne objekte, mesnice in mline.

Puštalski baroni naj bi imeli v okviru Loškega gospostva 13 hub in okrog 35 kajž v Puštalu.⁸¹ S pritegnitvijo izvenfreisinške posesti bi puštalski baroni posedovali skupaj 33 hub, 10 1/3 hub in 11 kajž.

Vitezu Edvardu Strahlu v Stari Loki je do konca ostalo 6 hub, 2 hubi, 27 1/3 hub in 3 kajže, svetoduški graščini pa 19 hub, 4 1/3 hube in 30 kajž. Zanimivo je,

⁷⁴ Veider, Vodič po Crngrobu, str. 56.

⁷⁵ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 121.

⁷⁶ Štukl, *Po poti kulturne dediščine*, str. 77.

⁷⁷ Šega, Golec, Münchenska zakladna najdba –škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590, str. 173; Štukl, *Po poti kulturne dediščine*, str. 93.

⁷⁸ Pokorn, *Loka*, str. 50.

⁷⁹ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 330; *Gorenjska družine v 18. stoletju*, passim.

⁸⁰ Vštete niso številne desetine, novohišarji. Neugotovljeno je razmerje med 1/3 kmetije in kajžo. Tretjinske kmetije so verjetno nastale iz prvega drobljenja agrarne posesti ob času razvoja kmečke trgovine in domače obrti pred 16. stoletjem (platnarstvo, sitarstvo).

⁸¹ Blaznik, Puštalsko zemljiško gospostvo in njegova posest znotraj loškega teritorialnega gospostva v času rektifikacije, str. 11–18. Dodaja, da bi bila posest vredna posebne znanstvene obdelave.

da so si vsi »graščaki« prizadevali pridobiti in vpisati še novohišarje in hišarje, ki so nastajali po sprostitvi tlačanske privezanosti v drugi polovici 18. stoletja. Vprašanje je, kako so se počutili freisinški škofje, ko so jim v stoletjih kmetije prehajale v cerkvene in druge roke. Prav cerkvena posest je bila enakovredna puštalski, starološki in svetoduški.

Kaj pa danes? Nespremenjena je ostala zemlja. Po srednjeveških žitnih kulturah in lanu se je po Mariji Tereziji, da bi se izognili posledicam lakote, uveljavil krompir. Danes ga izpodriva

Starološka graščina danes. (foto: Tina Arh)

koruza Strokovnjaki napovedujejo, da se bomo spet ozrli nazaj in uveljavili še kaj novega – starega. Ostala nam je grajska materialna kulturna dediščina. Pri Sv. Duhu, pri uršulinkah, je ob gradu nastala Hiša kruha, hiša molitve in duhovne pomoči današnjemu izpraznjenemu človeku. V puštalskem gradu nam v Glasbeni šoli sporočajo svetovni jezik glasbe. V Loki je Petrovi skali Cerkvi ostalo prvotno sporočilo krščanstva in umetnostno zanimiva, evropsko pomembna gotška cerkev. V Stari Loki je častitljivo svetišče s »funkcionalnim« zemljiščem, božjo njivo, ki čaka na nas. Na novo poslanstvo spet čaka starološki grad. Ob tem čakanju lahko zapišemo davne Polčeve besede iz leta 1930, po smrti zadnjega viteza Karla Strahla. *»Še bolj tiho nego kdaj prej leži starološki grad v ozki dolini in v turobni samoti in praznoti zevajo še nedavno z umetninami natrpani grajski prostori.«*⁸²

VIRI:

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki:

SI_ZAL_ŠKL/0364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki:

- t. e. 180, Glavna zemljiška knjiga gospodstva Puštal, 1786–1881.
- t. e. 190, Glavna zemljiška knjiga gospodstva Sveti Duh, ~1800–1881.
- t. e. 193, Glavna zemljiška knjiga gospodstva Stara Loka, 1782–1882.
- t. e. 199, Glavna zemljiška knjiga župnijske cerkve v Stari Loki, 1781–1882.
- t. e. 200, Glavna zemljiška knjiga cerkvene prebende Stara Loka, 1781–1882.
- t. e. 201, Glavna zemljiška knjiga župnišča v Stari Loki, 1781–1882.
- t. e. 203, Glavna zemljiška knjiga župnišča in cerkvene prebende Stara Loka v okraju Ljubljana-okolica, 1789–1881.
- t. e. 211, Glavna zemljiška knjiga združenih župniščnih prebend v Loki, 1785–1882.

82 Polec, Edvard in Karl Strahl, str. 83.

LITERATURA:

- Bertoncel, Mojca; Pavli, Štefan: Nove najdbe v podružnični cerkvi sv. Nikolaja na Godešiču. V: *Loški razgledi* 49, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2003, str. 211–215.
- Bertoncel, Mojca; Pavli, Štefan: Romanska apsida v podružnični cerkvi sv. Nikolaja na Godešiču. V: *Loški razgledi* 48, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2002, str. 155–160.
- Blaznik, Pavle: Puštalsko zemljiško gospostvo in njegova posest znotraj loškega teritorialnega gospostva v času rektifikacije. V: *Loški razgledi* 29, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1982, str. 11–19.
- Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zv. 4, Urbarji freisinske škofije*. V Ljubljani : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963, 472 str.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Božič, Jernej: Memorabilia (od začetka do leta 1823). V: *Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2005, str. 44–71.
- Cafuta, Darko: Lokacija gradu »Bosisen« in plitvine na reki Sori, imenovane »Stresoubrod«. V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011, str. 13–30.
- Dolinar, France M.: Od pražupnije do jožefinskih reform. V: *Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2005, str. 32–43.
- Florjančič, Alojzij Pavel (ur.); Janežič, Helena (ur.): *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad : zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka*. Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2015, 683 str.
- Florjančič, Alojzij Pavel (ur.): *Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*. Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2005, 672 str.
- Florjančič, Ana: Bratovščine v Stari Loki. V: *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad : zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2015, str. 217–225.
- Gorenjske družine v 18. stoletju. Celje : Društvo Mohorjeva družba : Celjska Mohorjeva družba ; Ljubljana : Inštitut Karantanija : Slovenska matica, 2016, 743 str.
- Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev : Zgodovina agrarnih panog, zvezek 2, Družbena razmerja in gibanja. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1980, 793 str.
- Höfler, Janez: Listina iz leta 1074. V: *Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2005, str. 26–30.
- Koblar, France: *Zgodovina Sorske fare*. V Ljubljani : A. Koblar, 1883, 111 str.
- Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1894, 368 str.
- Košir, Tone: Povezava med rodovi v Suhem Dolu in na Žirovskem. V: *Žirovski občasnik : zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem* 40, Žiri : DPD Svoboda Žiri, Literarna sekcija : Krajevna skupnost Žiri, 2020, str. 268–277.
- Kramer, Franc Ksaverij: Na Fari od adventa 1847 do leta 1868. V: *Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2005, str. 72–154.
- Leben, Nika: Romanska cerkvena arhitektura na severnem obrobju loškega gospostva. V: *Kranjski zbornik : 1995*, Kranj : Mestna občina Kranj, 1995, str. 41–56.
- Leben-Seljak, Petra; Demšar, Alojzij: Žirovski in poljanski Suhi Dol. V: *Loški razgledi* 61, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2014, str. 143–153.
- Maček, Jože: *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem : urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem od 1892 do 1960*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2011, 606 str.
- Maček, Jože: *Na zemlji domači : kratka zgodovina slovenskega kmečkega stanu*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2007, 303 str.
- Pokorn, Franc: *Loka : krajepisno-zgodovinska črtica*. Škofja Loka : Območna obrtna zbornica, 1995, 81 str.
- Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, zv. 3–4, Ljubljana : Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 1930, str. 45–83.

- Reven, Zdravko: *Cerkev na Slovenskem : letopis 1971*. Ljubljana : Nadškofijski ordinariat, 1971, 596 str.
- Santonino, Paolo: *Popotni dnevniki : [1485–1487]*. Celovec ; Dunaj ; Ljubljana : Mohorjeva družba, 1991, 91 str.
- Šega, Judita: Beneficiji in mašne ustanove v župniji Stara Loka. V: *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad : zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, str. 177–215.
- Šega, Judita; Golec, Boris: Münchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590. V: *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 173–190.
- Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. V Ljubljani : Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski, 1908, 288 str.
- Šilc, Jurij; Plemiči iz Sore – spanheimski ministeriali ob jugovzhodni meji loškega gospostva. V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 79–97.
- Štih, Peter: O prvih prejemnikih kraljeve zemlje na Kranjskem. V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 65–77.
- Štukl, France: Cerkev sv. Miklavža. V: *Godešič skozi tisočletje 1006–2006*, Godešič : Odbor za pripravo tisočletnice Godešiča, 2006, str. 326–338.
- Štukl, France: Diarij starološkega župnika Leopolda Kalina. V: *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad : zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka*, Stara Loka : Župnija sv. Jurija, 2015, str. 139–175.
- Štukl, France: *Gotsko slikarstvo : Poljanska dolina* [diplomska naloga]. Škofja Loka, 1965, rokopis.
- Štukl, France: Hišni lastniki v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja. V: *Loški razgledi* 57, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, str. 19–48.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 1*. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981, 132 str.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 2*. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, 221 str.
- Štukl, France: *Po poti kulturne dediščine : sprehod skozi Škofjo Loko in vasi v spodnjem porečju Poljanske Sore*. Škofja Loka : Občina, 2011, 206 str.
- Veider, Janez; Vodič po Crngrobu. V: *Crngrob in okoliške vasi*, Crngrob [etc.] : Društvo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine vasi ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, 218 str.
- Vilfan, Sergij; Desetina. V: *Enciklopedija Slovenije* 2, Ce-Ed, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988, str. 239.
- Žontar, Josip; Ločan Volbenk Schwarz. V: *Loški razgledi* 4, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1957, str. 25–34.

Zusammenfassung

Die Finanzierung der Urgemeinde (Stara) Loka – einige Kapitel

Der Beitrag soll ein Bild über die wirtschaftliche Strategie der Urgemeinde Loka mit ihrem Sitz in Stara Loka abgeben. Nachdem die Entstehung vor dem Jahr 1074, und ihre Grenzen vorgestellt wurden, ist diesmal der Fokus an das Erhalten von kirchlichem Vermögen gerichtet. Das Grundeigentum kam von dem Zehnt der Ernte, der ursprünglich im Besitz des Patriarchats von Aquileia war, später wurde die Betreuung an den Bischof von Freising abgegeben und letztendlich nach den josephinischen Reformen übernahm die Verantwortung der Staat. Die Gemeinde hat sich um eigene Einkommen von den Bauern bemüht; trotzdem gab der Bischof das erste Vermögen. Als der bekannter Reicher von Loka Wolfgang Schwarz, Anfang des 16.

Jahrhunderts starb, hat sich das Vermögen der Gemeinde vergrößert. In den Büchern wurden der Besitz der Gemeindekirche, das Gemeindehaus, das Gemeindegemeinkommen, das Schwarzbenefizium und sein Benefizium für die Kapelle der Heiligen Dreifaltigkeit einzeln geführt. Der Besitz der Gemeinde Stara Loka in Draga und Sora, in der benachbarten Gemeinde und Lordschaft konnte nicht enthüllt werden.

Durch die Jahrhunderte ist viel Agrarbesitz beim Wirtschaften verloren gegangen. In Form von Geldgaben kamen Einkommen von regelmäßigen Messestipendien, Benefizien, Institutionen und Todesmessen spendiert von Genossenschaften. Einkommen wurden ebenso bei Anlässen wie Taufen, Begräbnissen und sogar bei verbotenen Weinverkostungen dieser Festlichkeiten eingesammelt. Einnahmequellen waren auch Interesse vom Kirchengeld; Kircheninteresse wurden mit 4 % abgerechnet. Geld soll nicht wucherisch geliehen werden – war ein Gebot aus der Bibel. Da die Kirche die Gläubiger nicht beeidigt und beschwört hat, war das Kapital schlecht angelegt und gesichert, mit der Zeit hat es sein Originalwert verloren. Kaiser Joseph II. hat größere Summen nationalisiert. Das Geld, das die Gemeinde später gesammelt hat, war in Form von Wertpapieren, die als Darlehen im 1. Weltkrieg abgegeben werden mussten. Im Jahr 1848 am Ende des Feudalismus, konnte das Kirchengut mit den Gütern von Wolkenšperg, Strahl und Haiman, in ihren besten Zeiten, gleichgestellt werden.